

Sosioekonomiset terveyserot ovat Kainuussa jyrkemmät kuin koko Suomessa keskimäärin. Vähemmän koulutettujen kainuulaisten joukossa huono terveys ja terveyttä vaarantavat elintavat ovat yleisempiä ja kuolleisuus suurempaa kuin korkeammin koulutettujen. Terveyspalveluiden käyttö on osin jakautunut eriarvoisesti.

(Sosioekonomiset terveyserot ja niiden kaventaminen Kainuussa, KTL 2008). Nyt tarvitaan selvitys sosioekonomisten terveyserojen tilasta Kainuussa, että saadun tiedon perusteella voidaan tarkastella valittujen kohderyhmien hoito- ja palveluprosesseja ja että toteutuuko heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevien sosiaali- ja terveyspalvelujen tasa-arvoinen ja tarpeenmukainen saatavuus ja palvelujen käyttö.

Kainuulaisten kuolinsyissä verisuonitautikuolleisuus ja itsemurhakuolleisuus ovat maan korkeimpia. Terveyspalveluiden tarve kasvaa sairastavuuden ja ikääntymisen lisääntyessä. Vanhusvoittoinen ikärakenne nostaa terveydenhuollon palvelutarvetta ja muokkaa huoltosuhdetta talouden hallinnan kannalta haasteellisempaan suuntaan. Kainuulainen 18–24-vuotias nuori on syrjäytymisriskissä muuta maata yleisemmin. Syrjäytyminen on terveyteen vaikuttava riskitekijä ja terveyden heikkeneminen altistaa syrjäytymisriskille. (Terveydenhuollon järjestämissuunnitelma 2021–2024)

Vammaispalvelujen muutostarpeet muuttuvan lainsäädännön mukaiseksi edellyttävät ennakoivaa kehittämistyötä ja toiminnan suunnittelua (kehitysvammahuoltolain ja vammaispalvelulain yhdistäminen).

Alueella tehtyjen ja valtakunnallisten selvitysten perusteella pandemian vaikutukset kohdistuvat erityisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin, omaishoitajien jaksamiseen, aikuisten mielenterveyskuntoutujien hyvinvointiin, sosiaalisen osallisuuden vähentymiseen ja yksinäisyyteen sekä syrjäytymisen, pelkotilojen ja ahdistuksen lisääntymiseen. Lisäksi esille on noussut tuen tarve neuropsykiatrisoireisten lasten ja aikuisten kuntouttamiseen. Aikuisia on tutkimusjonossa eikä heille ole tarjolla kuntoutusta diagnoosin jälkeen.

Pandemia on lisännyt riskiä lasten ja nuorten suun terveydentilan huonontumiseen, kun jo entuudestaan kainuulaisten tervehampaisten lasten määrä on ollut huonoin valtakunnallisessa vertailussa (sotkanet). Hammashuollossa on Kainuussa pitkät jonot hoitoon pääsyssä, jonoja puretaan omana toimintana sekä tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus hankkeen kautta. Alueella on tarve kehittää ja tehostaa anestesiahoitoja suunterveydenhuollossa perustasolla mm. pelkopotilaille ja vammaisille henkilöille. Lisäksi on tarve lisätä moniammatillista yhteistyötä, ohjausta ja neuvontaa, jonka avulla parannetaan lasten suunterveyttä.

Kainuun soten eri vastuualueiden johdolle tehtiin kysely koronapandemian aiheuttaman hoito-, palvelu- kuntoutusvelan arvioimiseksi. Kainuun Mukana elämässä (ME) - Itsemurhien ehkäisy -hankkeessa tehtiin kysely kainuulaisille nuorille itsetuhoisista ajatuksista ja tuen tarpeesta, Kainuun soten toimintatilastot vuosilta 2019–2021 sekä valtakunnallisia tutkimuksia ja selvityksiä. Kainuulaisilta mielenterveysalan järjestöiltä on kysytty koronan vaikutuksia suhteessa heidän omaan toimintaansa ja asiakkaisiin.

Hankkeessa jatketaan HELLÄ- ja KaRa-hankkeissa aloitettua kehittämistyötä. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus HELLÄ-hankkeessa kehitetään monialaista vastaanotto toimintaa ja terveyshyötymallin mukaista asiakkaan ohjausta sekä etäpalvelujen käyttöä. HELLÄssä on kehitetty myös suun terveydenhuollon palvelumuotoja ja työnjakoa sekä lyhennetty hoitonojoja. HELLÄ-hankkeessa kehitetään ylätasolla sivistystoimen ja soten yhteistyötä, mikä antaa hyvän pohjan yhteiselle tekemiselle oppilaiden mielenterveyden tukemiseksi. Kainuun rakenneuudistushankkeessa (KaRa) kehitettiin ja käyttöön otettiin tietojohdantamisen ratkaisuja ja digitaalisia välineitä sekä asiakkaiden/asukkaiden että ammattilaisten käyttöön tukemaan mm. monialaista vastaanotto toimintaa. Hankkeessa hyödynnetään KaRa:ssa kehitettyjä ratkaisuja ja jatketaan niiden kehittämistä edelleen.

Hanke oli linjassa alueen strategisten tavoitteiden kanssa: hyvinvoiva kainuulainen, toimivat asiakasprosessit ja kustannustehokas palvelutuotanto ovat Kainuun hyvinvointialueen strategiasia linjauksia.

Tavoitteet

- Selvittää heikoimmassa asemassa olevien tilanne, pilotoida palveluja, käyttöönottaa digitaalisia palveluja ja työvälineitä, laatia tarkemmat toimenpidesuunnitelmat tulevaa syksyn rahoitushakua varten
- Tuottaa strategiset, aluetasoiset suunnitelmat: väestön sosioekonomisten terveyseron vähentäminen, vammaisten henkilöiden palvelukokonaisuuden kehittäminen, häiriökäynnän vähentäminen sekä organisaation muutoskyvykkyyden lisääminen
- Edistää hoitotakuun toteutumista vahvistamalla ennaltaehkäisyä ja ongelmien varhaista tunnistamista:
- lasten ja nuorten mielenterveyden edistäminen ja neuropsykiatrisen kuntoutuksen kehittäminen, omaishoitajien jaksamisen tukeminen, lasten ja nuorten sekä muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden suun terveyden edistäminen

- Ottaa käyttöön hoitotakuun toteutumista edistäviä kansalaisten digitaalisia palveluja ja ammattilaisten digitaalisia järjestelmiä

Tuotokset

- Tuotettu selvitykset väestön sosioekonomisista terveyseroista, vammaispalvelujen kokonaisuudesta, organisaation häiriökäynnästä sekä muutoskyvykkyydestä. Selvitysten perusteella laadittu jatkotoimenpide-ehdotukset.
- Rakennettu yhteistyöverkostot sivistyspalvelujen kanssa, koottu tilannekuvaa nuorten elämästä ja laadittu toimintasuunnitelmaluonnos
- Kartoitettu nepsy asiakkaiden määrä ja tilanne Kainuussa, purettu diagnoosijonoa, kehitetty työntekijöiden osaamista nepsy diagnosointiin, laadittu Nepsy-piirteisen hoitopolku
- selvitys lasten ja nuorten suun terveydenhoidon nykytilanteesta, toimintamallikuvaus NOPSA-palvelu suun terveydenhuollon tukena, kuvattu maahanmuuttajien suun terveyden edistämisen haasteita ja suunniteltu jatkotoimenpiteitä, suun terveydenhuollon omahoidon edistämisen keinoja kartoitettu, otettiin käyttöön hammaspelon mittari, anestesiahammashoidon prosessi kuvattiin ja haettiin lupa (opertiivinen toimija) aloittaa anestesiahammashoito perusterveydenhuollossa, tuotettiin hammashoidon omahoidon ohjausmateriaalia nuorille, selvitettiin hammashoidon työntekijöiden työhyvinvoinnin tila. Kuvattiin jatkokehittämisen tarpeet.
- selvitys omaishoitajien jaksamisesta sekä toimintamalli kuvaus omaishoitajien jaksamisen tukemiseen

Saavuttamatta jääneet tuotokset:

- sosioekonomisten terveyserojen selvityksen valmistuminen loppuvuodesta ei mahdollistanut kehitettävien palveluprosessien valintaa – siirtyi jatkohankkeeseen
- vammaispalvelujen strategista suunnitelmaa ei voitu laatia organisaatiomuutoksen, viranhaltijamuutosten sekä vammaispalvelulain uudistuksen odottamisen vuoksi – siirtyy jatkohankkeelle
- Työelämäinnovaatioiden toimintamallia ei saatu kuvattua organisaatiomuutosten (hyvinvointialue) vuoksi
- Toimintamalli nuorten mielenterveyden edistämiseksi jäi luonnosvaiheeseen ajan puutteen vuoksi. Verkosto on laaja, eikä kaikkia toimijoita tavoitettu.
- Hammashoidon jonot eivät lyhentyneet tehdyistä jononpuruista huolimatta, hammashoidon lomakkeita ei ehditty uudistaa henkilöstöresurssin puuttumisen vuoksi.
- Ostopalvelujen hallintaprosessin digitaalista toimintamallia ei saatu käytäntöön hankehenkilöstön rekrytointiongelmiin sekä henkilöstön muutosvastarinnan vuoksi.

Keskeiset hyödyt

- Heikossa ja haavoittuvassa asemassa olevia asiakasryhmiä on tavoitettu ja heitä sekä heidän arjessaan vahvasti läsnä olevia ammattilaisia ja järjestöjen edustajia on kuultu siitä, miten koronapandemia vaikutti heidän hyvinvointiinsa ja palveluihinsa ja eri asiakasryhmien palveluita voitaisiin parantaa.
- Ammattilaisten ja muiden toimijoiden kanssa käyty keskustelut ovat rakentaneet pohjaa jatkohankkeessa tehtävälle yhteistyölle.
- hankkeen tekemät selvitykset ohjaavat jatkohankkeen toimintaa ja luovat perustan tuleville kehittämisaskelluksille
- Esille saatiin selkeitä kehittämiskohteita kunkin haavoittuvassa olevan asiakasryhmän kohdalla
- työntekijöiden osaamista ja ymmärrystä mm. muutoskyvykkyydestä ja häiriökäynnästä on lisätty ja sen johdosta palvelujen kehittäminen on jatkossa helpompaa
- Pitkällä aikavälillä palvelujen saatavuus ja laatu paranee, palvelut ovat kustannustehokkaampia, väestön terveys ja hyvinvointi paranee.

Riippuvuudet

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus Kainuuseen HELLÄ -hanke, Mukana elämässä (ME) - Itsemurhien ehkäisy -hanke 2020–2022, Digitaidot asiakastyössä 2021–2023 (ESR), Maaseudun kotiin vietävien teknologia-avusteisten kuntoutuspalvelujen kehittäminen Kainuussa -Tecnos –hanke (2020–2022), Palvelut tukenasi – Kotona asumista tukevat palvelut 2022–2023.